

subjekty, nýbrž jen poměr jich obou k právnímu řádu resp. poměr subjektu k právní normě.

Tak i při problému vztahu orgánu a zástupce jedná se v obou případech jen o formální relaci k právnímu řádu a nikoliv o materiální vztah mezi subjekty, tedy na př. státem a orgánem, zástupcem a zastoupeným. S tohoto hlediska jeví se dokonalá shoda a jednota mezi orgánstvím a zastoupením, již Kelsen vysvětluje blíže. Pro poměr orgánu k právnímu řádu jsou totiž rozhodny normy dvojího druhu: J e d n y zavazují stát k určitému konání, takže v tomto případě je orgán povolán k jejich realizaci. Je tudíž orgán za těchto okolností pouhý »Durchgangspunkt der rechtlichen Zurechnung«, a nemá následkem toho právní osobnosti. D r u h é normy zavazují, resp. opravňují orgán k určitému jednání, takže tento je v tomto případě bodem přičítání povinnosti nebo práva normou stanoveného. Má tudíž za těchto okolností právní subjektivitu.

Se zastoupením má se tomu obdobně. Jsou normy, jež zavazují či opravňují zastoupeného, jichž on je tedy subjektem (povinnosti či oprávnění), kdežto zástupce jest jen průchodním bodem přičítání. Existují však i normy, jichž subjektem je zástupce. V tomto případě jsou to ony normy, jež upravují institut zastoupení a dávají tudíž zástupci řádnou právní subjektivitu.

Tímto problémem je vyčerpána řada závažných otázek poměru orgánního. Po velmi problematickém jich traktování v panující právní teorii dostalo se řešení normativní teorií právní na pevnou basi, takže lze se nadíti definitivního rozřešení nastíněných problémů i tam, kde ohledy na metodickou ryznost vědeckého postupu vedly k opuštění řešení již hotového.

Anglická agrární cla.

VI. Salač (Praha).

(Z ekonomického semináře prof. Grubra.)

(Dokončení.)

Když r. 1838 po špatných žních hrozilo značné stoupání obilních cen, což vyvolalo i nepokoje průmyslového dělnictva, počalo energické hnutí »A n t i - C o r n - L a w - L e a g u e«, jež dosáhlo dějinného významu zvláště proto, že žádná jiná čistě hospodářská agitace nebyla vedena s takovým úsilím, nevyvolala tolik vášni a nebyla korunována takovým úspěchem. Manchesterská obchodní komora pod vedením svého tajemníka, silného individua a skvělého řečníka Richarda Cobdena vznítla toto liberální hnutí peticí, podanou parlamentu, v níž žádala volný dovoz životních prostředků, při čemž se však dožadovala konečného zavedení volného obchodu i pro výrobky průmyslové. Cobden již r. 1835 vydal svůj první pamflet »England, Ireland and America by a Manchester Manufacturer«, v němž píše pro

svobodný obchod. Jako továrník považoval za »přirozené«, že Velká Británie bude vyráběti pro svět co výměnu průmyslové výroby za to, že do země budou volně připuštěny »přirozenější« zemědělské produkty jiných zemí. Doufal, že odstranění corn-laws výrobcům umožní získati pracovní síly za nízké, pro dělníky dostačitelné ceny, což prý učiní jiné země neschopnými konkurence s Anglií a donutí je následovati jejího příkladu. Osou jeho učení bylo: »Přimlouvám se jen za to, co se srovnává s nejvyššími příkazy křesťanství, totiž kupovati co nejlaciněji a prodávati co nejdražé.« Uplatnění této zásady překáží umělá obchodně politická opatření, především cla. Cobdenism je ekvivalentní ekonomickému laisser-faire a manchesterismu a pro četné národohospodářské a sociální faktory, které jsou dnes brány v úvahu, není místa v individualismu a ranném utilitarismu doby Cobdenovy. Co kosmopolita nenáviděl přežitky koloniálního systému, jež chtěl odstranit. Za logický complément volného obchodu pokládá mír a redukci zbrojení; zmírňuje se vyhlídky na války, mezinárodní konflikty budou řešeny přátelsky. Spojuje se s anglickou stranou míru. Byv zvolen r. 1841 poslancem, má 24. srpna téhož roku prvou řeč proti corn-laws; r. 1849 přináší do parlamentu návrh na mezinárodní arbitráž a r. 1851 návrh na vzájemné snížení ozbrojené moci. Obchodní smlouva anglo-francouzská z r. 1860 jest jeho osobním dílem, na němž několik měsíců pracoval neoficiálně, než dostal plnou moc. I zde mu pomáhal Bright, uchvacující populární rétor. Cobden smlouvou tou chtěl připravit přátelštější poměry mezi oběma mocnostmi, chtěl odstranit city vzájemné žárlivosti a připravenosti, ohrožující mír. Proto byl zklamán, když i po uzavření smlouvy tisk a vůdcové stran projevovali stále stejnou nedůvěru k Francii. Pro tyto ideje zanechal úmyslu uchýlit se pro chatrné zdraví na jih a chtěl se státi jejich apoštolem u prohibičních evropských národů. Ač nebyl vědeckým národohospodářem a ač mnohá z jeho důvěřivých proroctví zklamala, zanechal hlubokou stopu v anglických dějinách. Byla to jeho zásluha, že r. 1838 byla založena v Manchesteru »Anti-Corn-Law-Association«, později přeměněná v »Anti-Corn-Law-League«. A od počátku do konce byl její duší. Když manchesterská petice z r. 1838 zůstala bez povšimnutí, sešlo se v lednu 1839 v Manchestru shromáždění delegátů z průmyslových okresů, jež se usneslo na celou zemi obepínající agitaci proti umělému zdražování životních potřeb a na založení velkého agitačního sdružení. Po přípravné agitaci učinil prvý Villiers v dolní sněmovně návrh na zrušení obilních cel již r. 1839, ale neprošel. Vytrvale však byl podáván rok co rok, zatím co mu přibývalo přívrženců. Pod tímto tlakem nově jmenovaný ministr Robert Peel byl jako vůdce tovaryšů donucen, poznenáhlu činiti reformními snahám koncese, aby si tyto snahy, když jejich výsledek se stal nepochybným, úplně osvojil a energicky realizoval. Peelův čin měl politicky za následek přechod konservativních jeho přátel v lůno strany liberální.

R. 1842 provedeny značné změny celého celního tarifu; do-

voz masa a dobytka, dosud zakázaný, nadále obtížen nepatrným clem; pohyblivá celní stupnice na obilí zachována, ale zmírněna tak, že ceny pšenice v Anglii byly v l. 1842—1855 průměrně jen o 14% vyšší, než ve Francii: Při ceně 51 sh. za quarter nebo nižší uloženo clo 20 sh., které s každým stoupnutím cen o 1 sh. kleslo o totéž. Ježto od r. 1842 se všecken obchod neobyčejně povzněl a protože i zemědělství, přecházející od obilnářství k intenzivnímu lukařství, pícninářství a dobytkářství neupadalo, jak se čekalo, nýbrž naopak rozkvétalo, získávala »Anit-Corn-Law-League«, přívrženců ve všech kruzích, zvláště u malozemědělců. Liga, nepojena prvými úspěchy, pracovala stále intenzivněji. Když i sir R. Peel uznal propagovanou reformu za nejzpůsobilejší prostředek k povznesení politické i hospodářské moci Anglie (Gladstone se vyjádřil: »Anglie se stala ochranou bohatou, svobodným obchodem se stane ještě bohatší«), následovaly v l. 1845 a 1846 zákony, znamenající převrat. Prvým krokem k volnému obchodu je Peelův budget na r. 1845. Bezprostředním podnětem k různému řešení problému byla špatná žeň a katastrofální neúroda bramborů, zvl. v Irsku (1845 a 1846). 8. května 1845 většina surovin osvobozena od všeho cla. Zákonem z 26. června 1846 opět zmírněna stupnice na pšenici a život její obmezen do 1. února 1849; od tohoto dne placeno z dovezeného quarteru pšenice clo 1 sh.; toto clo zavedeno ihned na jiné druhy obilí. Současně padla cla na dobytek, maso, brambory a jiné požívatiny. R. 1849 zrušena zbývající obmezení plavby až na nepatrné zbytky; i koloniím dopřána plná svoboda obchodu. Koncem let čtyřicátých následkem těchto událostí byly v Anglii obilní ceny již jen o 9% vyšší než ve Francii. R. 1864 vybírán z obilí ještě jen statistický poplatek 3 d. z hundredweightu (50·8 kg), jenž r. 1869 rovněž zrušen. — Inspirátorka tohoto pohybu, manchesterská Anti-Corn-Law-League, ježto jejího cíle bylo dosaženo, rozpuštěna 2. července 1846, několik dní po té, co parlamentem odhlasován zákon o zrušení obilních cel.

K doplnění obrazu tohoto celního boje lze říci: Příčiny zrušení obilních zákonů byly ideové, politické i hospodářské. — Ideje liberální, vzniknuvší ve všech oborech života co reakce proti všeobecnému zasahování všemocného státu a zvláště proti vázanosti výroby a oběhu statků, hlásaly nejen obecnou hospodářskou svobodu, nýbrž viděly v hospodářském řádě jako jeho podstatu sám princip svobody. Svoboda dle nich přivede všechny poměry v přirozené koleje; tak se jim jeví »všelékem« proti sociálním neduhům, jichž obrysy se pozvolným uvědomováním širokých mass stále jasněji jevíly. Hospodářská svoboda přivede k nejučelnější národní i mezinárodní dělbě práce; převládnu výrobcové nejlepší a nejsilnější; cenová úroveň klesne; nebude periodicky se vyskytujících hospodářských krisí, etc. Tak na př. Ricardo píše: »Za vlády svobodného mezinárodního obchodu každá země vyrábí ony produkty, jež může vyrobiti s největším prospěchem a zřiká se výroby oněch statků, které by vyráběla s menším prospěchem nebo se škodou.« A jednou:

z největších zásluh Smithovy národohospodářské bible z r. 1776 jest vyvrácení merkantilistických doktrin.

Důležitějším faktorem celního boje než ideje teoretiků byla hospodářská situace Anglie. Země během 18. stol. kvapem pozbývá agrárního rázu a industrialisuje se. Poč. 19. stol. nemůže se žádný stát měřiti ve volné konkurenci s anglickým průmyslem. Zdar Anglie závisí na zdaru jejího průmyslu. Zdar tohoto konkurence nebojícího se průmyslu závisí na co možná největším volném trhu. (Cobden věřil, že celý svět musí následovati příkladu Anglie: »Jestliže poctivě odstraníte corn-laws a zavedete volný obchod, nebude v Evropě tarifa, který by do pěti let nebyl změněn.«) Naopak pokles významu zemědělství co zdroje bohatství Anglie nežádal jeho podpory. Ohromné kolonie a ovládnutí moří zajišťovaly dovoz výživy. Kapitál investovaný v průmyslu a obchodu lépe se (ve větším počtu případů) zúrokuje a je mobilnější, než kapitál investovaný v zemědělství. Laciné zemědělské suroviny a laciná výživa dělnických armád prospívá obchodu i průmyslu. Ježto mzda tvoří často značnou část výrobních nákladů, závisí levnost průmyslových výrobků značně na výši mzdy a výše této závisí značně na ceně živobytí. Konsumentem nejpotřebnějším, ale na trh nejméně peněz přinášejícím je dosud dělník. Vysoké ceny zemědělských plodin vyčerpávají kupní sílu největší části nezemědělského obyvatelstva. Průmysl je postaven před rovnice: Zemědělská cla = vysoké mzdy = malý odbyl průmyslu; dělník před dilema: Vysoká mzda nebo laciná výživa. Poněvadž mzda byla současně nízká a zvýšení její nesnadné, volalo dělnictvo po laciné výživě a zdražovatele vidělo v obilních clech. Situace dělnictva nebyla záviděnníhodná; mzdy klesaly: v l. 1802, 1812, 1817 činily průměrně 13, 6, 4 sh; v týchž letech stál quartner pšenice 67, 122, 94 sh. — Takto kategorickým požadavkem anglického nár. hospodářství stala se celní reforma, konformita obchodní politiky se skutečným stavem.

V tomto boji nelze podceňovati ani vlivy ryze politické. Změnou volebního řádu r. 1832 přesunula se politická moc z velkostatku na stavy střední. A bylo na zemi málo vlád, které provozovaly politiku nepříznivou třídám, k nimž příslušely. Celní otázka se namnoze »odhospodářšovala«, stávala se politikem. Gruber (Obch. politika) dobře řekl, že celní politika obilní nebyla nikde ničím jiným, než odleskem dočasných mocenských poměrů uvnitř státu. Názor tento lze dobře zgeneralisovati; v prvé řadě platí o obilí, otázce nejchoulostivější.

Cla, ceny a hospodářské poměry. Dokud Anglie byla zemí vývozní (do let šedesátých 18. stol.), obilní cla se neobjevovala v ceně obilí. Když se stala zemí dovozní, počalo se dovozní clo v ceně obilí objevovat. a to tím větším procentem, čím více vzrůstala obilní pasivita, až konečně zvyšovalo světovou cenu o celý svůj obnos (Pazourek). Po úplném zrušení obilních cel ceny stále klesají, až následkem rozvoje dopravy (v letech sedmdesátých 19. stol.) stává se obilí v Anglii

po Rusku nejlacinější. Pokles ten nenastal hned po odstranění cel; naopak v l. 1846—1875 kolísá cena quarteru jen mezi 50—55 sh., je tedy poměrně stabilní. Zrušení cel zamezilo nejspíše vzestup cen, způsobený vzrůstající evropskou spotřebou, dokud se neuplatní vliv obilí zámořského.

Vliv liberalismu na zemědělskou produkci a prosperitu je oceňován různě. Anglická obilní politika ukázala (Pazourek), že ani nejvyšší cla nedovedla zvýšiti obilní výrobu v míře, odpovídající vzrůstu lidnatosti a že tímto způsobem nelze dosáhnouti soběstatečnosti. Naopak že zrušení cel a pokles obilních cen vzpružily zemědělce k intenzivnímu dobytkařství. Největší škody nezpůsobil prý pokles cen, nýbrž poměr anglického zemědělce k půdě, pacht. Neboť pacht, smluvený za vyšších cen obilních stává se též při jich poklesu nesnesitelným. Ale pokles cen má stejné hospodářské účinky i jinde: Vysoké ceny umožňují vyšší zadlužení, jež se rovněž za jich poklesu stává nosností statku nepřiměřeným. Conrad míní, že přechod k chovu dobytka ukázal se jen jako přirozený, poměrům půdy a podnebí nejlépe odpovídající pokrok; teprve když nejen ceny obilí, nýbrž i ceny produktů živočišných následkem mezinárodní konkurence neobyčejně poklesly, poklesly v letech osmdesátých a devadesátých i výnosy zemědělců, aniž však tím zemědělství trpělo všeobecně. Ač uznává, že zemědělství tím utrpělo, zvláště že bezcelností bylo vystaveno prvým a nejsilnějším ranám zámořské soutěže, přece zdá se míti tyto ztráty více než vyváženy prospěchy konsumentů, dělnictva a průmyslu.

Ač anglické zemědělství je technicky dobře vyzbrojeno a výnos půdy je následkem dobytkařství relativně dobrý, přece není na výši doby, třeba že do pol. 19. stol. bylo pro ranné vyvazení půdy a pšeničná dovozní cla z r. 1670 vzorem zemědělství cizímu. Úpadek ten způsoben jednak prudkým rozmachem průmyslu, který lákav k sobě houfy zemědělců, venkov vylidňoval, jednak rozmachem dopravy pozemní, který tuto industrialisaci podporoval, jednak vývojem dopravy námořní, umožnivší na trh vrhnouti netušená kvanta zemědělských plodin panenských zemí zámořských. Doprava 20 q z New-Yorku do Londýna r. 1881 stála 22—28 M, 1884 jen 12—15 M; z Bombaye do Londýna r. 1872 60—65 M, 1885 jen 17—30 M. Tato levná doprava umožnila, že zemědělské plodiny, získané za jiných sociálních a výrobních poměrů, mohly v Evropě konkurovat. Ceny tím stlačeny, což stlačovalo opět produkci. Anglie hradila ze své obilní spotřeby dovozem r. 1800 jen $\frac{1}{12}$, 1847 již $\frac{1}{4}$, 1890 dokonce $\frac{4}{5}$. Dle Prokše angl. zemědělství dnes hradí celou spotřebu mléka, $\frac{1}{5}$ spotřeby pšenice, $\frac{1}{2}$ spotřeby masa, $\frac{1}{4}$ spotřeby másla a margarínu, $\frac{1}{5}$ spotřeby sýrů; všechn cukr dováží; 1860 kryje 64% tuzemské spotřeby obilí, 1870 jen 27%, 1914 pouze 24%. Vzrůst nesoběstatečnosti doplňoval pokles cen, vzdělávané plochy, produkce a útek z venkova: Průměrná cena quarteru pšenice 1871 56, 1881 45, 1891 37, 1900 26 sh.; 100 kg pšenice stálo v Anglii 1816 ca 36 M, 1890 jen 15 M, v Prusku

21 a 19 M. Proto důchody zemědělských majitelů, jež byly podkladem zdanění, klesly z 55 mil. liber v l. 1860/1870 na 42 mil. liber v l. 1901/1904. Proto zemědělci do půdy ničeho neinvestují a orná půda měněna v pastviny; vzrůst pastvin (v mil. akrů): 1871 12'4, 1886 15'5, 1900 16'7. Plocha osetá pšenicí činila 1867—70 1,936.000 ha, 1906—10 jen 716.000 ha; hrubý výnos pšenice klesl od r. 1881 do r. 1910 z 22'5 na 15'8 mil. c. Velká Británie s Irskem má v Evropě nejvíce pastvin, 36'8‰, ač evropský průměr je 14'7‰; nejméně lesů, 3'7‰ (evr. průměr 33‰); rolí má 26'1‰ (evr. průměr 28'6‰), ač hustota angl. obyvatelstva 1911 byla 144 na 1 km² proti evr. průměru 45'2. Mezi 21 evr. státy stojí V. Británie s Irskem co do relativní velikosti rolí na 13. místě, ač v hustotě obyvatelstva na 3.; proto zde na 1 obyv. připadlo dovezených zeměděl. výrobků (v angl. librách): 1870—71 156'6, 1886—87 349'4, 1899—1900 490'3. R. 1900 dovezeno obilí, mouky, brambor, masa a vajec za 108 mil. liber (mouky a obilí za 59, másla za 17'5 mil.) V posledních letech před válkou dováženo pšenice a pšeničné mouky třikrát tolik co obnášela domácí žej. (Tato čísla, vzata ponejvíce z Horáčkovy Zemědělské politiky, se ovšem u různých autorů poněkud rozcházejí: Pazourek, Obilí: Domácí pšenice stačila před válkou na 3 měsíce; kol r. 1895 žije Anglie 70 dní z angl. pšenice, 200 dní z angl. masa). Čísla poválečná: Z celkového dovozu v l. 1922, 1923 a 1924, obnášejícího 1003. 1096 a 1280 mil. liber činil dovoz potravin (po odečtení nepatrného vývozu) 436, 466 a 516 mil. liber.

Uplynulo právě padesát let od okamžiku, kdy ideje Anti-Corn-Law-League zvítězily, když imperialista Joseph Chamberlain, sleduje heslo »Greater Britain«, promluvil znovu otevřeně ve prospěch protekce. Hnutí tomu jde o lepší stmelení imperia zřízením všebritského celního spolku s nižšími cly ve styku Anglie s koloniemi a vyššími vůči cizině (t. zv. cla přednostní, preferential treatment). Ježto kolonie dovážejí do Anglie zvláště potraviny, měly býti především tyto postiženy cly. Zajímavá je Chamberlainova agitace: Clo zvýší dělníkovy životní náklady, ale stát to může dělnictvu s prospěchem nahradit postátněním dělnického pojištění neb snížením finančních cel na čaj, kávu a pod. Ostatně zvýšení cen samo si vynutí zvýšení mezd. A tato cla prý stmelí říši, způsobí rozmach zemědělského průmyslu a návrat pracovních sil k agrikultuře. — Co se nepodařilo agitací, podařilo se špatnému stavu státních financí po transwalské válce; poč. r. 1902 zavedeno finanční clo 3 d. na cwt. obilí a 5 d. na cwt. mouky, neudrželo se však déle jednoho roku; zbyly značné poplatky statistické. Ač i premier Balfour byl ochranářem, tvrdil, že obyvatelstvo není na protekci připraveno a jeho obchodní politika opírala se nadále jen o retorsi, mající cizinu pohnouti k povolnosti. Protekce padla. 14 universitních profesorů dokazovalo, že dovozní clo na potraviny nemusí zvýšit dělnické mzdy; že za dané situace clo neponese dovážející výrobce; že se nedá udělat celní system,

jenž by podnítil domácí zemědělství a obilní produkci v koloniích; že celní příjmy státu konsumentům jinde přiměřeně neuleví, ježto zůstane-li dovoz obilí z kolonií bezcelným, bude mít stát clo jen z cizího obilí, kdežto konsument bude je platit draže při nejlepším téměř o celé clo; přednostní cla bylo by nesnadno organisovati, ježto téměř každá kolonie má zájem na vývozu jiných produktů. A Conrad dodává, že zůstává nerozhodno, pokud kolonie samy budou v diferencních clech viděti i svůj prospěch. — Přes to, že se k veslu dostávají r. 1905 liberálové, jest ještě před válkou ochranářská myšlenka na postupu; alespoň myšlenka cel retorsních za současných úlev koloniím.

Z a s v ě t o v é v á l k y byly zámořské zdroje obživy značně obmezeny a otázka zásobovací dělala vládě velké starosti. Proto byli zemědělci vládou i veřejností povzbuzováni k rozšíření obilního hospodářství; obilní ceny chráněny zvláštním zákonem; stát subvencoval pěstění obilnin. Avšak r. 1921 zákon na ochranu obilních cen náhle odvolán. Proto po krátkém zlepšení nastává opět úpadek; výrobní náklady obilí převyšují tržovou cenu. Ministr zemědělství sir R. Sanders v dubnu 1923 konstatuje: Všecky životní potřeby jsou 77°/₁₀₀ nad předválečnou cenovou úrovní, ceny pšenice jen 30°/₁₀₀, brambor dokonce 19°/₁₀₀ pod předválečnou úrovní; lepší ceny mají producenti dobytka; statisticky dokázána tíseň agrikultury; úpadky rolníků se opět množí. R. 1922 oseto žitem, ječmenem a ovsem o 450.000 akrů méně než roku předešlého. Rolníci se táží vlády, zda jim chce pomoci; jinak že se vzdají obilní výroby úplně; tím zaroste travou 2 mil. akrů osetých pšenicí a ubude propuštěním aspoň 75.000 zaměstnanců venkovského obyvatelstva, jehož je dnes jen 8°/₁₀₀. Proto ministr zemědělství chce vymoci snížení pozemkových daní, zlepšení polních cest, snížení výrobních nákladů, levný zemědělský úvěr a praví: »Tyto výhody budou trvalejší formy, neboť při změnách vlád a politických názorů pomoc ve formě ochranných cel neb subvencí bývala dříve záhy opět odvolávána.« Tato lepší než předválečná péče o zemědělství, po válce zevšeobecnější, došla výrazu i ve zprávě vládní komise (Agricultural tribunal of investigation), pověřené zkoumáním situace agrikultury: Zemědělská politika má zvýšit výnos potravin a zaměstnání lidu rozšířením a zintenzivněním vzdělání půdy: intenzita závisí na rentabilitě; ježto rentabilita je nepatrná, je zintenzivnění zemědělské práce ilusorním. Konstatuje, že výměra obdělávané půdy po přechodném válečném zvýšení klesá dále, takže výnosu potravin a zemědělské práce ubývá. Praví, že na zemědělství nehledí se jen jako na obchod či průmysl, nýbrž jako na něco více, protože užívá nerozmnožitelné půdy, mající zvláštní ekonomickou a sociální hodnotu: Plody půdy jsou základem života a průmyslu; zdravá venkovská populace je nezbytná v koncentrovaném životě novodobého průmyslového státu; hromadné průmyslové soužití v přeplněných městech ničí národní život. Aby tomu bylo čeleno, vy-

dány zákony o drobných usedlostech (Small Agricultural Holdings Acts) již v l. 1892 a 1907; aby dělnictvo udrženo na venkově, vydány Allocations Acts 1887, 1890, 1894: Malé pozemky do 5 akrů mohou být dány v nájem zemědělskému dělnictvu. Tyto počiny za malého interese veřejnosti zklamaly. A přece kdyby se mělo na zemědělství hledět jako na průmysl, jehož výrobu určuje jen zisk, nebylo by třeba státních zákroků v jeho prospěch. Zemědělství bylo by zatlačeno v méně riskantní hospodaření než je obilní produkce. Ale statek nelze tak snadno zavřít jako továrnu. Agrární politika nemůže jíti týmiž cestami jako politika průmyslová, ježto zemědělství je zvláštním útvarem v organismu národa. Nelze je vyškrtnout z žádného národního hospodářství. (I ang. zemědělská produkce není bez významu co zdroj národního bohatství, jsouc ceněna v l. 1922 a 1923 po 260 mil. liber.)

Radikální ochranné kroky chtělo zahájit konservativní ministerstvo Baldwinovo, oživivší heslo Joe Chamberlaina, tariff reform and preferential duties, když byl již po válce liberál Mac Kenna zavedl cla na předměty přepychové a ortodoxní liberál Lloyd George 1921 uzákoněním aktu (Safeguarding of industries act) k ochraně některých průmyslových odvětví základních (key-industries), potřebných s hlediska soběstatečnosti státu, učinil ze svého liberalismu výjimky. Přesvědčení o nezbytnosti užšího celně politického svazku britské říše zapustilo již před válkou hluboké kořeny v anglických koloniích, zvl. v Kanadě, Australii, Jižní Africe, N. Zélandě. Kolonie spojovaly politiku přednostních cel s obecným zavedením ochranných cel k prospěchu vlastního průmyslu. R. 1923 žádá australský premier Bruce jménem světovou válkou osad politicky posílených a podporován anglickými statkáři zavedení přednostních cel zvl. na pšenič, vlnu a dobytek. Vládě se však zdálo nesmyslným zavádět cla na nejdůležitější poživatiny v době, kdy je v Anglii půldruhého milionu nezaměstnaných. Bruce zájmově oponoval: Zavedou-li se zemědělská cla, zvýší se cena plodin, což koloniím umožní absorbovat nezaměstnané mateřské země: Větší výnosnost zemědělství umožní, aby se jím zabývalo více lidí. Než návrh ten padl, nikoliv však myšlenka přednostních cel. Vláda pokládala za nezbytné a přitomně jedině možné zavedení cel na výrobky průmyslů, nejvíce trpících nezaměstnaností, způsobenou dumpingem valutárním a sociálním a jsoucím pro nár. hospodářství nezbytnými. Badwin chtěl pomoci i zemědělství. Vleklou agrární krizi chtěl aspoň dočasně řešit finanční podporou: Subvencí 2 sh. na akr. vzdělané půdy a zemědělským úvěrem. V tom se shodl s předešlou konservativní vládou Bonar Lawovou, jež byla poměry donucena dáti stav zemědělství prozkoumávat zvláštní komisi (1922—1924). Komise ta doporučila: Udržeti dosavadní osevní plochu (zdůrazněn případ války); dlouhodobý zemědělský úvěr; snížení dopravních sazeb pro zemědělské plodiny; clo na pšeničnou mouku k odstranění difference mezi cenou

mouky domácí a zahraniční; povolovací řízení pro dovoz brambor; nezdánitelné, ano subvencované pěstění cukrovky, pokud se nezjistí podmínky její výroby; vysoké dovozní clo na ječmen. Baldwin chtěl nejen politiku drobných ústupků vůči zemědělcům, ale prohlásil zásadu: »Musíme učiniti vše, abychom zabránili jednostrannému vývoji našeho průmyslu, který venkovu odňal miliony lidí.« Starý anglický problem: Již Tomáš Morus v »Utopii« 1516 naříká, že chov ovcí vyhání lid z venkova: kde dříve bylo mnoho rodin, je jediný pastýř; a z toho pochází nezaměstnanost i neřest. I A. Smith na počátku Weath of Nation konstatuje: »Sotva některý národ choval se ke každému druhu výrobní činnosti stejně a nestranně. Od zániku říše římské byla evropská hospodářská politika příznivější průmyslu a obchodu než zemědělství.« Podobně Gruber (Agrární cla): Odůvodněnost průmyslové ochrany dobyla si jako zdánlivě odůvodněnější dříve půdy; teprve v posledním padesátiletí dochází se k poznání, že celní soustava má chrániti domácí produkci vůbec.

Baldwinova akce vzbudila oposici. Anglie prý vzkvetla svobodným obchodem. (K tomu Gruber:) Ano, svobodná tržba učinila z ní ve smyslu doktriny o mezinárodní dělbě práce největší průmyslovou dílnu světa; obyvatelstvo, jehož bylo 1914 46'56 mil., se za sto let zdvojnásobilo; zahraniční obchod obnášel 1910 20'5 miliard M, proti r. 1885 stoupl tedy o 100%, reálné mzdy dělníků se v druhé pol. 19. stol. zdvojnásobily, etc.; to však přivodilo zkázu zemědělství; anglický venkov je rájem parků, luk, hříšť, honebních revírů, nerušeným obilními lány.

Baldwinovo volební provolání znělo: Liberální učení o svobodě obchodu je překonáno; svobodný obchod zůstal pouhým snem; žádná země nenásledovala v tomto směru britského příkladu. Jiní národové ohradili se po válce zdí celních sazeb; státy se znehodnocenou valutou zaplavují britský konsum levným zbožím na úkor britské výroby; v r. 1922, kdy počet nezaměstnaných neklesl pod 1 milion, dovezeno do Anglie za 200 milionů liber průmyslových výrobků; na podpory v nezaměstnanosti vydáno během 2½ roku 128 mil. liber. Nezaměstnaností trpí zvl. průmysl exportní; proto vláda trvá na zavedení všeobecného celního tarifu na rukodílné zboží. Pšenice a maso nemají býti postiženy cly, ale jinak se má i zemědělství poskytnouti obdobná ochrana, by se zdokonalilo a postačilo nynějším svým úkolům. Dominiím mají býti vyhrazeny v dovozu zvláštní výhody. Anglie jediná splácí zahraniční dluhy, tím podporuje cizí průmysl a obchod. má 1—2 miliony nezaměstnaných a při tom nechává hranice otevřeny zhoubné konkurenci; anglický trh je dosud nejlepším na světě, vše se sem tlačí; konsumentí si sice libují, ale stát platí miliony nezaměstnaných a klesá do téhož bahna, v němž trčí většina Evropy. Tím celé břímě zmenšeného poválečného obchodu nese V. Britanie. Jest to nutno? Jiné země díky historickému vývoji a minulé politice

mají lepší pozici, zejména zemědělskou, proto to tolik neucítily. Všecky země mohou dnes s Anglií soutěžit na nůž; namnoze používají výhod znehodnocených měn. Anglie po marných pacifistických pokusech nemůže věčně čekat na novou úpravu Evropy, musí se starati sama o sebe; nemůže bojovati neozbrojena. »Ať je zahraniční obchod sebe důležitějším, musíme se starati o obchod vnitrozemní, který jsme tak dlouho zanedbávali.« Tento protekcionism vyvrcholil u některých, znechucených evropským chaosem, v požadavku: Pryč ruce od věcí evropských; chceme jednotou soběstačnou říši.

Ve volbách byli konservativci poraženi; dolní sněmovnu utvořilo 258 konservativců (— 83), 192 zástupců Labour Party (+ 41). Toryové nemohli se svou relativní většinou zůstatí u vesla proti 349 zastancům svobodného obchodu a učinili v lednu 1924 místo první dělnické vládě pod Mac Donaldem. Liberál David Lloyd George vysvětluje tuto porážku především odporem proti změně poplatkového systému, na němž spočíval britský průmysl v posledních 80. letech; dále poukazování na cizí příklady nepůsobí na anglickou veřejnost: C o p r o s p í v á j i n ý m, n e m u s í p r o s p í v a t n á m. My jsme mezinárodními obchodníky v daleko větší míře než jiní. Daleko více jsme závislími na nákupech pro zámořský obchod než jiní. Daleko více jsme závislími na nákupech pro zámořský obchod než jiní. Rozkvět našeho hospodářství závisí na levném nákupu. Jiným státům stačí vlastní trhy a poměrně malé procento vývozu; britský průmysl by zanikl bez velkého vývozu; nejméně 40% výrobků britské práce, ať ve zboží neb službách, je placeno cizinou (lord Inchcape odhaduje r. 1921 počet obyvatel V. Britanie, závislý na exportu, nejméně na 15 milionů); takové poměry nejsou nikde jinde, proto zůstává Anglie na světě jediným státem volného obchodu a jde jí to k duhu.

R o l n í c k ý s v a z, organisace nepolitická, vyzývá před »celními« volbami r. 1923 kandidáty všech stran, by přistoupili na body: Důsledná agrární politika; kdyby mělo dojítí k jakýmkoliv ochranným clům, zasaditi se i o ochranu zájmů domácího producenta potravin; zajistiti rolníkovi aspoň výrobní výlohy; cla na sladový ječmen; dodávkové výhody domácích producentů; zamezení vydávání importovaných plodin za domácí atd. Za těmito stavovskými požadavky stálo v době dělnické vlády asi 120 poslanců (as pětina všech).

V l á d a M a c D o n a l d o v a byla liberálnější než sami liberálové; odstraňovala neb snižovala těch několik málo průmyslových a finančních cel, zavedených liberály. Zásady její agrární politiky byly: Zřízení zemědělských poradců zvl. co se týče zemědělského účetnictví k poznání výsledků hospodaření; cel neb subvencí neužije; poskytne však úvěr zemědělskému družstevnictví; politika má směřovat k tomu, aby si rolníci pomohli sami. Vzhledem k rentabilitě pěstování cukrovky i k tomu, že řepářství zaměstná více rukou, vláda, uchýlivší se od antiprotekcionistického stanoviska, chce toto odvětví podpořiti značnými subvencemi: zajistiti určitý výnos. Mimo to spadá pod agrární politiku

dělnické vlády, jako všech jiných, kolonisace nevzdělaných ploch dominií a kolonií.

Ochranáři, porážkou nezastrašení, vymezují ihned nově svůj program: Od tarifní reformy jest ustoupit do doby, až země bude pro ni vychována. Svízelná situace průmyslu musí býti zlepšena rozšířením zásad zákona na ochranu průmyslu (mezi tím zrušeného). Říšská přednostní cla nelze vyškrtnout z programu strany; vedle cílů hospodářských mají sledovat stmelení imperia v homogenní massu. Bez sledování této politiky je britská budoucnost ohrožena, ježto říše je jediným spolehlivým odbytištěm. Spor o protekci nelze trvale rozhodnouti; ochrana stane se nejspíše pevným článkem státní hospodářské politiky, protože Anglie neudrží své světové postavení bez ochrany domácího trhu a populace. Lord Birkenhead prohlašuje, že organisace dělnické strany je založena v duchu protekce a že brzo pracující třídy samy si vynutí obmezení cizího dovozu; poznáním hospodářského aparátu se přesvědčují, že nelze liberální idee z poloviny 19. stol. dogmaticky užívatí dnes. Současně poslanec Maxton (radikální člen Labour Party) vyčítá liberálům, že politiku svobodného obchodu ženou k utlačení pracujících tříd; konservativci chtějí dělníkovi poskytnouti ochranu aspoň imperiální preferencí, liberálové ho chtějí vydat na pospas světové konkurenci. »Není pochyby, že by za liberálního ideálu bylo hojnost levné výživy, ale pracujícím třídám by to neprospělo, když by neměly peněz na její zakoupení«. — Tak problem protekce, zasahující hluboko do hospodářského organismu, nebyl rozřešen ani těmito, ani jinými volbami.

Kabinet Mac Donaldův, udržovaný milostí liberálů, byl na podzim r. 1924 poražen pro mezinárodní politiku a 29. října 1924 voleno pod heslem pro či proti extrémnímu poválečnému socialismu. Tory obdržela 415 mandátů, labour 152, liberálové byli prakticky smeteni, obdrževše 44 mandátů. K veslu se dostává opět Baldwin. Loňské jeho řešení hospodářské krise tarifem bylo zamítnuto. Tak přistupuje k novému řešení starých problémů: nezaměstnanosti (vzkříšením obchodu), snížení daní, brzdících výrobu i obchod. otázky bytové a tísně agrikultury. Tento poslední problém nebude řešiti cly; přistoupil zatím na svůj bývalý agrární program, vyjma cel a na program Mac Donaldův. Ministr zemědělství Wood předkládá zemědělské veřejnosti k zodpovězení otázky: Jak udržet a rozšířit osevní plochu; jak docílití aspoň 1 mil. nových akrů orné půdy t. j. zvětšit as o 10%); jak dáti popud k většímu chovu dobytka a mlékařství. A rolnictvo, sdružené ve Farmer's Union žádá vládu o vysvětlení, jak zemědělství pomůže, zda cly neb subvencemi, pokládajíc jiné řešení za neúčelné. Prozatím je rozhodnuto jen o 10letém subvencování řepařství. Třeba že nedojde snad ke clům a značným subvencím, jest jisto, že od nynějška každá anglická vláda bude se starati, aby schopná domácí půda byla z důvodů hospodářských i sociálních zužitkována a že doktrinální sledování zásady, nechati poměry vyvíjeti se samy, co do zemědělství bylo v Anglii, vlasti

liberalismu, opuštěno. To uznávají i někdejší přísní liberálové, kteří v posledních volbách vedle jiných návrhů navrhovali reformu nájemních poměrů ve prospěch nájemců a přiděl půdy neschopných rolníků schopným.

Nechci z tohoto historického nástinu činiti širokých závěrů; mnoho pouček z něho vyvozených bylo by podmíněno zvláštními anglickými poměry, jichž by nebylo lze užiti jinde. Jako bezpečný závěr lze jen říci: Celní politika se řídila až dosud vždy spíše ohledy politickými a třídními zájmy, než zásadami bezpartijní, potřebám národního hospodářství se přizpůsobující obchodní politiky. Liberální spravedlnosti se přiči, aby soutěživost byla založena na špatném postavení pracujících tříd nebo na špatné finanční politice státu; předpokládá do jisté míry rovnost soutěžních podmínek, jako logicky z téhož stanoviska odmítá snahy monopolní. A potud jsou dnešní názory liberálními, že cla prohibiční jsou dnes téměř obecně odmítána. Z toho plyne, že liberalism v širším rozsahu než dosud bude vyžadovati značné nivelisace hospodářských i sociálních poměrů ve vedoucích státech a neskonale větší mezinárodní solidarity, stabilisace mezinárodních všeobecných poměrů; otázka hospodářská nesmí býti tedy komplikována mocenskými snahami států nebo názorem, že zápolení »na nůž« je životní nutností. Ve clu totiž byl vždy viděn bojovný prostředek, kalící mezistátní styky. S matematickou jistotou vidíme jen relativitu, podmíněnost obchodně-politických pouček; pro celní politiku nelze dnes stanoviti jako praktické poučky neměnné, věčné »pravdy«. Celní politika není než doplňkem dočasného hospodářského systému či lépe dočasné hospodářské struktury státu uvnitř něho i vzhledem k cizině. A poměry ty jsou příliš složité, než aby se dnes daly řešiti nějakým jednoduchým, velkorysým prostředkem. Tak ve clu co předmětu obchodní politiky vidíme jen dočasnou, pomíjející formu mezinárodních hospodářských styků.

Z P R Á V Y.

Konec našeho prvního voleného parlamentu. Máme-li už ve zvyku — jak je přirozeno — uvědomiti si a s jistými pietními úvahami doprovázeti každý první případ nějaké periodické události v našem mladém životě státním, ať už to jsou první volby, první demise ministerstva, ražba prvních kovových mincí či co jiného, sluší se též zastaviti nad událostí nedávných dnů, totiž rozpuštěním prvního z voleb vyšlého zákonodárního sboru. Poněkud rušivě hned na první pohled působí, že první volené Národní shromáždění nekončí smrtí přirozenou, t. j. uplynutím volebního období obou sněmoven, nýbrž rozpuštěním a to bez podstatné a občanstvem pocíťované nutnosti. U senátu pak tím utvořen prejudic, který je s to odejmouti mu poslední jeho raison d' être, t. j. rozdílné volební období od posl. sněmovny.